

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
رشته: الهیات و معارف اسلامی
گرایش : فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

سقط جنین معیوب بعد از چهار ماهگی از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران

استاد راهنما:
دکتر فاطمه آناهید

نگارنده:
ربابه علیپور گرمی

شهریورماه ۱۳۹۵

ب

Ardabil Branch

Faculty of Humanities

Department of Jurisprudence and Principles of Islamic Law

Thesis to get a master's degree MA

Titel

**Permissibility of Abortion Defective After 4 Months of Shiite Jurisprudence
and Iranian Law**

Supervisor

Dr. Fatima Anahid

By

Robabeh Alipur germi

september 2016

ت

تشکر و قدردانی:

سپاس بیکران خداوند مهربانی را که مبدا فیض مطلق است و راهنمایی ما به سوی خیر و نیکی، خداوند مهربانی که بهترین ها را برایمان رقم می زند. نهایت سپاس و قدردانی را دارم از راهنمایی های استاد محترم راهنما، سرکار خانم دکتر فاطمه آناهید که در تمام مراحل این تحقیق یاری گرم بودند. از زحمات مدیر گروه محترم جناب آقای دکتر جواد واحدی زاده که در تدوین این پایان نامه راهنمایی های ایشان راهگشایم بودند، کمال سپاسگزاری را دارم. از کلیه اساتید محترم دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل که در طول تحصیل اینجانب، زحمات زیادی متحمل شده اند تقدیر و تشکر می نمایم. در آخر بر خود لازم میدانم از کلیه عزیزانی که در به ثمر رساندن این پایان نامه، مادر عزیزم که بزرگترین حامیم بودند و سرکار خانم رعنا مرادی که با راهنمایی های خود بسیاری از سختی ها را برایم آسان نمودند مراتب سپاس و قدردانی را داشته و از خداوند منان توفیق روزافزون برای این عزیزان را خواستارم.

تقدیم به :
ساحت مقدّس آقا صاحب الزّمان (عج)
و
روح پاک پدرم
و
تقدیم به:
مادرم
که راستی قامتم را به خم بودن قامتش مدیونم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	مقدمه
۲	الف) بیان مسئله:
۳	ب) پرسش اصلی پژوهش:
۳	پ) پیشینه پژوهش
۵	ت) فرضیه های تحقیق:
۵	ث) اهداف پژوهش:
۵	ج) روش کار:
۵	چ) روش گرد آوری اطلاعات:
۵	ح) روش تجزیه و تحلیل اطلاعات:
	فصل اول: کلیات، تعاریف و مفاهیم
۷	۱-۱ معانی لغوی و اصطلاحی سقط جنین
۸	۱-۱-۱ سقط در لغت
۷	۲-۱-۱ مفهوم سقط در اصطلاح
۸	۲-۱ معیوب در لغت
۹	۳-۱ سقط جنین در لغت
۱۰	۴-۱ معنای لغوی جنین از دیدگاه پزشکی
۱۰	۵-۱ سقط جنین در حقوق جزا
۱۰	۶-۱ تعریف سقط جنین از دیدگاه پزشکی
۱۱	۷-۱ جنین معیوب
۱۱	۸-۱ جواز سقط جنین ناقص الخلقه یا دارای نقایص ژنتیکی و وراثتی خطرناک:
۱۲	۹-۱ عدم جواز سقط جنین ناقص الخلقه یا دارای نقایص ژنتیکی و وراثتی خطرناک:
۱۲	۱۰-۱ تاریخچه سقط جنین
۱۴	۱۱-۱ سقط جنین در ایران
۱۵	۱۲-۱ آمار تکان دهنده سقط جنین در کشور
۱۶	۱۳-۱ ولوج روح در جنین
۱۶	۱-۱۳-۱ ولوج روح در لغت
۱۶	۲-۱۳-۱ ولوج روح در آیات
۱۷	۳-۱۳-۱ ولوج روح در روایات
۱۸	۴-۱۳-۱ ولوج روح از نظر علم پزشکی
۱۸	۵-۱۳-۱ تأثیر ولوج روح در جواز سقط جنین
۱۹	۱۴-۱ انواع سقط جنین
۱۹	۱-۱۴-۱ سقط جنین طبیعی (خود به خودی)
۲۰	۲-۱۴-۱ سقط جنین ضربه ای

- ۲۰-۱۴-۳ سقط جنین جنایی.....
- ۲۲-۱۴-۴ سقط جنین طبی (سقط درمانی).....
- ۲۲-۱۵-۱ دلایل موافقان سقط درمانی.....
- ۲۲-۱۵-۱ وجود ناهنجاری در جنین:.....
- ۲۲-۱۵-۲ حفظ سلامت جسمی و روحی مادر.....
- ۲۳-۱۶-۱ دلایل مخالفان سقط درمانی.....
- ۲۳-۱۶-۱ موافقان سقط جنین برای حفظ سلامت جسمی و روحی مادر.....
- ۲۴-۱۶-۲ دیدگاه فقهاء معاصر درباره ی سقط جنین جهت حفظ سلامت جسمی و روحی مادر.....
- ۲۵-۱۷-۱ سقط جنین ناقص الخلقه یا معیوب.....
- ۲۵-۱۷-۱ دیدگاه فقهاء معاصر درباره ی سقط جنین ناقص الخلقه.....
- ۲۵-۱۷-۲ مخالفان جواز سقط جنین ناقص الخلقه.....
- ۲۶-۱۷-۳ موافقان جواز سقط جنین ناقص الخلقه.....
- ۲۷-۱۸-۱ سقط جنین نامشروع.....
- ۲۷-۱۸-۱ دیدگاه فقهاء معاصر درباره سقط جنین حاصل از زنا.....
- ۲۷-۱۹-۱ سقط جنین برای کنترل جمعیت.....
- ۲۸-۲۰-۱ سقط جنین به خاطر مشکلات اقتصادی.....

فصل دوم: انگیزه های سقط جنین

- ۳۰-۲-۱ سقط جنین به منظور درمان (سقط درمانی).....
- ۳۱-۲-۲ سقط جنین به منظور پنهان نمودن ارتکاب اعمال خلاف:.....
- ۳۱-۲-۳ سقط جنین به منظور جلوگیری از رشد جمعیت یا تنظیم خانواده:.....
- ۳۲-۲-۴ دلایل حرمت سقط جنین.....
- ۳۴-۲-۵ انواع سقط جنین از دیدگاه شیعه.....
- ۳۴-۲-۵-۱ سقط جنین به منظور درمان (سقط درمانی).....
- ۳۵-۲-۵-۲ سقط جنین در جایی که جان مادر یا سلامت وی در معرض خطر قرار گیرد.....
- ۳۷-۲-۵-۳ سقط جنین در بیماری ها و ناهنجاری های جنینی.....
- ۳۸-۲-۵-۴ سقط جنین به منظور پنهان نمودن ارتکاب اعمال خلاف:.....
- ۳۹-۲-۶ بررسی عملی قانون سقط درمانی.....
- ۴۳-۲-۷ ارکان تشکیل دهنده ی جرم سقط جنین.....
- ۴۳-۲-۷-۱ رکن قانونی سقط جنین.....
- ۴۳-۲-۷-۲ رکن مادی سقط جنین.....
- ۴۵-۲-۷-۳ رکن معنوی سقط جنین.....

فصل سوم: سقط جنین از دیدگاه فقه و حقوق

- ۴۷-۳-۱ سقط جنین از دیدگاه فقه شیعه (امامیه).....
- ۴۷-۳-۲ سقط جنین ناقص الخلقه یا معیوب از دیدگاه فقهاء شیعه.....
- ۴۸-۳-۳ سقط جنین از منظر اسلام (قرآن و روایات).....
- ۴۹-۳-۴ سقط جنین در دین زرتشت.....

۴۹	۵-۳ سقط جنین در دین یهود:.....
۴۹	۶-۳ سقط جنین در دین مسیحیت:.....
۴۹	۷-۳ سقط جنین پس از ولوج روح از دیدگاه فقهاء متاخر و معاصر.....
۵۱	۸-۳ دیه جنین سقط شده.....
۵۲	۱-۸-۳ دیدگاه فقهاء شیعه.....
۵۴	۲-۸-۳ دیدگاه فقهاء اهل سنت.....
۵۴	۳-۸-۳ دیه ی جنین پس از ولوج روح.....
۵۶	۴-۸-۳ دیه ی جنین مشتبّه.....
۵۷	۵-۸-۳ دیه ی جراحات و نقص عضو جنین.....
۵۸	۶-۸-۳ دیه جنین های متعدد.....
۵۹	۷-۸-۳ دیه ی سقط جنین در تصادفات رانندگی.....
۶۰	۸-۸-۳ دیه ی سقط جنین در مسائل نوپیدا.....
۶۰	الف) دیه ی سقط جنین حاصل از تلقیح مصنوعی.....
۶۳	ب) دیه ی سقط جنین آزمایشگاهی.....
۶۴	ج) سقط جنین ناشی از نطفه ی بانکی.....
۶۴	۹-۸-۳ ضامن دیه ی جنین.....
۶۶	۹-۳ سقط جنین توسط مادر.....
۶۷	۱۰-۳ كفاره ی سقط جنین.....
۶۷	۱-۱۰-۳ كفاره از دیدگاه فقهاء شیعه.....
۶۸	۲-۱۰-۳ كفاره از دیدگاه فقهاء اهل سنت.....
۶۹	۱۱-۳ معنای غرّه از دیدگاه فقهاء شیعه و اهل سنت.....
۶۹	۱-۱۱-۳ غرّه از دیدگاه فقهاء شیعه.....
۶۹	۲-۱۱-۳ غرّه از دیدگاه فقهاء اهل سنت.....
۷۰	۱۲-۳ حکم قصاص در سقط جنین.....
۷۲	نتیجه گیری.....
۷۳	پیشنهادها.....
۷۴	فهرست منابع و مآخذ.....

چکیده

سقط جنین معیوب یا ناقص الخلقه از موارد بحث انگیز بوده که مجمع فقه اسلامی آن را در صورتی که کمتر از چهار ماهگی باشد مجاز دانسته است لکن چنانچه طبق تحقیقات و بررسی های دقیق پزشکی ثابت شود جنین ناقص الخلقه و غیر قابل علاج به دنیا می آید و موجبات زندگی دردناکی برای خود و خانواده اش فراهم می گردد با درخواست والدین اسقاط آن جایز می باشد. یکی از موضوعاتی که در جوامع مختلف از جمله در کشور ما کثرت ابتلا دارد سقط جنین است به همین دلیل در کشورهای مختلف، متناسب با نوع دیدگاه مکاتب عقیدتی آنها، قوانین متفاوتی در مورد سقط جنین وضع گردیده است. از دیدگاه فقهاء امامیه، جنین موجودی محترم است و سقط آن به جز در مواردی که به عنوان ثانوی. مجاز شناخته شده است. در هر مرحله ای که باشد حرام و نامشروع است. از نظر ایشان حیات جنین دو مرحله اساسی دارد: از ابتدای انعقاد نطفه تا زمان دمیده شدن روح و از زمان دمیده شدن روح تا زمان تولد. در مرحله اول به دلیل اینکه جنین دارای حیات نباتی است و انسان بالفعل نیست قتل محسوب نمی شود اما به دلایل متعدد دیگری سقط آن حرام و نامشروع بوده و مستوجب مجازات و پرداخت دیه می داند.

در مرحله دوم که روح دمیده می شود جنین، انسانی همانند سایر انسان هاست و قتل انسان به دلایل متعدد حرام است اما همچنان که در هر حکمی، اگر دلایل و موجبات فرعی و ثانویه ای پیش بیاید می تواند حرمت آن را تخصیص بزند در مورد سقط جنین هم اگر حکم ثانویه ای مثل عسر و حرج یا تحمل مشقت فراوان به دلیل بیماری برای مادر پیش بیاید به ناچار امکان سقط جنین را می توان عملی دانست همچنان که در همه ادیان الهی، وجوب سقط جنین به خاطر حفظ جان مادر به گونه هایی پذیرفته شده است.

کلمات کلیدی: سقط، جنین، معیوب، فقه امامیه، حقوق موضوعه.

مقدمه

با توجه به اهمیت و نقش منحصر به فرد انسان در نظام آفرینش، آغاز و فرجام زندگی او، همواره مورد مطالعه اندیشمندان و ادیان الهی بوده است. سقط جنین یکی از مسائل اجتماعی و حقوقی مورد بحث در تمام جوامع بشری است که در همه ی مراحل رشد و تکامل، از بدو انعقاد تا لحظه ی ولادت، از محرمات قطعی شرع مقدس اسلام است.

سقط جنین به عنوان پدیده ای اجتماعی و درمانی از دیرباز در اکثر جوامع و ملل مرسوم بوده است و بخصوص نوع اجتماعی آن در قرن اخیر، در جوامعی که از حیث اقتصادی و صنعتی پیش رفته اند هرچه بیشتر فزونی یافته و کماکان در حال افزایش است. حال در این میان جنین معیوب نیز بحث ویژه ای دارد تصمیم گیری در مورد داشتن یا نداشتن بچه باید پیش از حاملگی انجام شود نه بعد از آن، مع هذا گاهی به این امر توجهی نگردیده و زوجین بجای انتخاب روشی مناسب برای جلوگیری از بچه دار شدن، بعد از انعقاد نطفه مبادرت به سقط عمدی جنین خود می نمایند. معمولاً سقط جنین که در سطح جهان رو به افزایش است. به دلایلی چون عدم تنظیم خانواده، مخفی نمودن روابط جنسی ممنوع یا نامشروع قبل از ازدواج رسمی و قانونی، گریز از بارداری ناخواسته، هتک ناموس به عنف واقع می شود. و در بعضی مواقع نیز معیوب بودن جنین را برگ برنده برای سقط می دانند.

در زندگی مشترک زوجین، مساله تولد فرزند امری مبارک محسوب شده و انسان را وادار می کند که از منشأ بوجود آمدن آن- نطفه و جنین متشکله در رحم مادر- حمایت نموده و قواعدی را برای آن وضع کند. با این همه در مواردی، حرمت جنین شکسته شده و گاهی نیز سقط آن به خاطر مسایلی از قبیل حفظ جان مادر تجویز می شود. واقعیت این است که سقط جنین، از ادوار گذشته تاکنون، در همه جوامع بشری به دلایل مختلف انجام گرفته و همیشه وجدان فردی و جمعی در مقابل بسیاری از سقط جنین ها آزرده خاطر شده آن را جنایت به بشریت و تجاوز به حق حیات دانسته است. مسلماً آزادی سقط جنین امری مذموم و خلاف شرع است که حق حیات این بدیهی ترین هدیه الهی را از موجودی سلب می کند. دین اسلام از سوی شارع مقدس قواعدی را درباره سقط جنین و نحوه برخورد با آن وضع نموده و نفوذ این قواعد در قوانین ایران و فتاوی فقها به خوبی قابل ملاحظه است.

الف) بیان مسئله

علاقة زوجیت موجب تولد فرزند است که باعث بقای زندگی شده و آرامش روحی و روانی را در محیط خانوادگی فراهم می کند، اما گاه اتفاق می افتد که به دنیا آمدن فرزند باعث به مخاطره افتادن سلامت مادر می گردد و یا جنین تشکیل شده به دلیل اختلالات ژنتیکی در صورت تولد، موجب ایجاد حرج برای والدین در آینده خواهد گردد. سقط جنین در حالتهای مذکور، تاسیسی است که می تواند مخاطرات امر را برای مادر و جنین و نیز خانواده و در نهایت جامعه از بین برده و زندگی توأم با آرامش را بوجود آورد.

سقط جنین از جمله مسائل فراگیر در جوامع مختلف بشری است که نه تنها نیازمند بررسی های همه جانبه ای از لحاظ پزشکی و بهداشتی است، بلکه معلول علت های بی شماری در زمینه های مختلف فقهی، حقوقی کیفری، اجتماعی، روان شناسی، روان پزشکی و اقتصادی است که ضرورت می نماید، همه ابعاد

موجود در طرح آن، مورد دقت و بررسی قرار گیرد.

مسلم اینکه حرمت حفظ جنین از دیدگاه اسلام، به عنوان موجودی تکامل نیافته و حتی در مراحل اولیه استقرار نطفه در رحم مادر؛ مانند هر انسان زنده دیگری که دارای حق حیات است واجد حقوقی می‌داند که باید برای وی در نظر گرفته شود و سقط آن را مستوجب مجازات و پرداخت دیه می‌داند که این امر از احکام اولیه در اسلام بوده است، اما همچنان که در هر حکمی، اگر دلایل و موجبات فرعی و ثانویه‌ای پیش بیاید، می‌تواند حرمت آن را تخصیص بزند. در مورد سقط جنین هم اگر حکم ثانویه‌ای، مثل عسر و حرج یا تحمل مشقت فراوان به دلیل بیماری برای مادر پیش بیاید، به ناچار امکان سقط جنین را می‌توان عملی دانست، همچنان که در همه ادیان الهی، وجوب سقط جنین به خاطر حفظ جان مادر به گونه‌هایی پذیرفته شده است.

در این راستا سازمان پزشکی قانونی کشور در سال ۱۳۸۴، به دنبال نیازی که وجود داشت و لزوم انجام سقط در مورد جنین‌هایی که دچار نقایص ژنتیکی و مادران باردار بیماری که در اثر سقط فوت می‌کنند و یا منجر به مرگ جنین پس از تولد می‌شوند و یا بارداری موجب مرگ آنان می‌شود را طی ۵۱ مورد در ماده واحده قانون سقط درمانی اعلام کرد تا از این طریق معضلات فراوانی که جامعه را به طور اعم و پزشکان و خود فرد را به طور اخص درگیر می‌کند را حل نماید.

در حال حاضر سقط جنین که در سطح جهان روبه افزایش است به دلایلی چون تنظیم خانواده، مخفی نمودن روابط جنسی ممنوع یا نامشروع قبل از ازدواج رسمی و قانونی، گریز از بارداری ناخواسته هتک ناموس به عنف و ... واقع می‌شود. اصولاً سقط جنین از بدو بارداری در حقوق ایران به پیروی از فقه امامیه ممنوع بوده و مسئولیت مدنی و جزائی دارد. به گونه‌ای که حتی در مواردی چنان که از ماده ۶۲۲ قانون مجازات اسلامی و صریح ماده ۹۱ قانون تعزیرات سابق برمی‌آید برای مرتکب آن قصاص نیز در نظر گرفته شده است.

ب) پرسش اصلی پژوهش

- ۱- مراد از جنین معیوب چیست؟
- ۲- از نظر فقه و حقوق موضوعه ایران سقط جنین معیوب چه حکمی دارد؟
- ۳- اجازه شوهر در سقط جنین لازم است؟

ب) پیشینه پژوهش

- ۱- قاعده کلی برای جواز سقط جنین این است که سقط جنین پیش از ولوج روح بوده و ادامه حاملگی برای مادر و جنین خطرناک باشد. فقهاء عظام به جواز سقط جنین در صورت ضرورت حفظ جان مادر و سقط جنین ناقص الخلقه در صورتی که باعث عسر و حرج شدید شود پیش از ولوج روح (چهار ماهگی) فتوا داده‌اند.
- ۲- گلدوزیان (۱۳۸۳ش) بیان می‌کند: سقط جنین یا سقط حمل عبارت است از اخراج عمدی قبل از موعد جنین به نحوی که زنده یا قابل زیستن نباشد و یا منقطع ساختن دوران بارداری.

۳- مکارم شیرازی (۱۳۸۶ ش) در پرسش‌های نوپیدای فقهی چنین به بیان موضوع می‌پردازد که: تنها در صورتی حکم به جواز سقط جنین خواهد شد که ضرورت ایجاب کند به عنوان نمونه وضعیت اضطراری مادر یا جنین عسر و حرج برای والدین و دیگر مواردی که نقش تعیین کننده‌ای برای حکم جواز دارند و نمی‌توان این حکم ثانوی را برای همه جنین‌ها تعمیم داده و حرمت اولیه سقط جنین را برای همیشه برداشت.

۴- عامه فقها زمان حلول روح در بدن را در پنج ماهگی بیان کرده‌اند از جمله ایشان شیخ صدوق، صاحب جواهر «حرالعاملی» شیخ مفید و ... آن را انسان کامل دانسته سقط را موجب دیه کامل یک انسان می‌دانند (بحارالانوار، ج ۵۷، ص ۳۵۵، مجلسی)

۵- اگر موضوع حکم شرعی در نصوص و فتوای و لوج روح باشد حکم دایر مدار تحقق و لوج روح است چنانکه موضوع حکم به ثبوت دیه‌ی کامل برای جنین در نصوص روایی و موضوع حکم به ثبوت قصاص و کفاره برای قاتل جنین در فتوای فقها و لوج روح است و تقدم و تاخر این پدیده (لوج روح) بر زمان چهار ماهگی، تأثیری در این مساله ندارد بنابراین زمان بارداری حتی حرکت جنین در رحم مادامی که علم و اطمینان بر و لوج روح را به ارمغان نیورد و لوج ثابت نمی‌شود. تصریح فقهاء: «هر حرکتی برای جنین در رحم مادر گویای وجود روح نیست بلکه گاهی حرکات جنین ناشی از باد و اختلاج و مانند آن است در این صورت حکایت از و لوج روح نمی‌کند. (نجفی م. ج ۴۳ ص ۳۶۵ حلی، ن ۱۴۰۸، شرایع الاسلام ...)

۶- فقهاء امامیه به اتفاق آراء معتقدند هرگاه حیات مادر متوقف بر سقط جنین باشد که روح در آن دمیده و به حد انسان کاملی که بر او نفس انسان یا نفس محترمه صدق بکند نرسیده باشد یعنی زیر چهار ماه باشد سقط آن جایز است زیرا حفظ حیات مادر از نظر شارع مهم‌تر است به علاوه حالت اضطرار مادر (صانعی، ۱۳۸۲، فقه النقلین)

۷- صانعی (۱۳۷۴ ش) بیان می‌کند: «اگر زندگی مادر متوقف بر خارج کردن جنین و مرگ او باشد خارج نمودن جنین پیش از چهار ماهگی جایز است و پس از آن بیشتر از آن جایز نیست.»

۸- تحریر الوسيله، (۱۳۸۴): وقتی نطفه در رحم مادر قرار می‌گیرد و رحم بارور می‌شود. حق حیات برای او به وجود می‌آید و مادر و سایر افراد، حق تجاوز و نابودی آن را ندارند و این حق برای جنین محترم شمرده شده است. به همین دلیل در حقوق اسلام سقط جنین مجاز شمرده نشده و برای مرتکبین عمل سقط، ولو پدر و مادر، حسب مورد قصاص و دیه مقرر گردیده است.

۹- مکارم شیرازی (۱۳۸۳ ش) در خصوص ناقص بودن جنین پس از آنکه با تجهیزات پیشرفته پزشکی معلوم شود که جنین ناقص است و کودکی ناقص الخلقه یا معلول به دنیا خواهد آمد اظهار داشته‌اند: اگر تشخیص بیماری در جنین قطعی است و نگه

داشتن چنین فرزندی موجب حرج است در این صورت جایز است قبل از دمیده شدن روح، جنین را اسقاط کنند.

۱۰- حلی (۱۴۱۰ق) بیان می‌کند: مشهور فقیهان، دیه جنین تام الخلقه را قبل از و لوج روح، صد دینار و بعد از آن، دیه کامل (هزار دینار) می‌دانند، مستند این، روایات متعددی است که و لوج و نفخ روح در جنین

را قید دیه کامل قرار داده است.

ت) فرضیه های تحقیق

- ۱- سقط جنین بدون مجوز شرعی و فقهی جایز نیست.
- ۲- مجوز شرعی سقط جنین لزوم ضرر و عسر و حرج است.
- ۳- مقتضای ادله جواز سقط جنین اکتفا به صورت ضرر و لزوم عسر و حرج است و معیوب و سالم بودن جنین در آن دخلی ندارد.

ث) اهداف پژوهش

- ۱- بررسی تطبیقی سقط جنین معیوب پس از چهار ماهگی از منظر فقه و حقوق.
- ۲- بررسی قلمرو ضرر و عسر و حرج که مجوز سقط جنین است.
- ۳- تبیین تبعات قانونی و اخلاقی و لنگرانی در سقط جنین.

ج) روش کار

روش پژوهش: (میدانی، کتابخانه‌ای) و ابزار (مشاهده و آزمون، پرسشنامه، مصاحبه، فیش‌برداری و غیره)

چ) روش گرد آوری اطلاعات

به صورت کتابخانه‌ای می‌باشد.

ح) روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

جمع آوری آراء و نظرات علما و فقها (متاخرین) و بررسی حقوقی و مدنی مرسوم در جامعه اسلامی و نظام حکومتی و با توجه به قانون مدنی مصوب و همچنین کتب مرجع و تحلیل اطلاعات و تنظیم مطالب می‌پردازیم.

فصل اول

کلیات، تعاریف و مفاهیم

سقط جنین به عنوان پدیده‌ای اجتماعی و درمانی، از دیرباز در اکثر جوامع و ملل مرسوم بوده است و بخصوص نوع اجتماعی آن در قرن اخیر، در جوامعی که از حیث اقتصادی و صنعتی پیشرفته‌اند، هرچه بیشتر فزونی یافته و کماکان در حال افزایش است.

سقط جنین عبارت است از، اخراج عمدی و غیر طبیعی و قبل از موعد طبیعی جنین به نحوی که حمل خارج شده از بطن مادر زنده نباشد یا قابل زیست نباشد. در این باب تعاریف و معانی گسترده‌ای از صاحبان فن ارائه گشته که در زیر برای روشن شدن مطلب به آن اشاره می‌گردد.

۱-۱ معانی لغوی و اصطلاحی سقط جنین

۱-۱-۱ سقط در لغت

لفظ سقط کلمه‌ای است با ریشه عربی که مانند دیگر لغات عربی به زبان فارسی راه یافته است و از مصدر عربی «سقوط» و «مسقط» (معین)، گرفته شده است. که به معنای افتادن، لغزش و انداخته شدن به کار می‌رود. کلمه سقط در فارسی غالباً به کسر اول متداول است.^۱

بچه نارس یا مرده که پیش از فرارسیدن هنگام ولادت از شکم مادر خارج شود.^۲

بچه ناتمام از شکم افتاده، بچه‌ای که از شکم بیفتد، بچه ناتمام افتاده.^۳

سقط از نظر لغوی در فارسی به معنای برف، شبنم که به برف می‌ماند، آتشی که از چخماق بر جهد و در نگیرد و بچه ناتمام افتاده به کار برده می‌شود.^۴

ابن منظور گفته است: سقط یسقط سقوطاً در لغت به معنی افتادن، انداختن و واقع شدن است. «سقط الولد من بطن امه» یعنی فرزند از شکم مادرش خارج شد^۵ (ابن منظور، ۱۴۱۴ ق: ۳۱۶/۷).

۲-۱-۱ مفهوم سقط در اصطلاح

با مطالعه مواد قانونی قبل از انقلاب اسلامی، تعریفی از «سقط جنین» به چشم نمی‌خورد و تنها احکام مربوط به سقط حمل و ارکان تشکیل دهنده آن بیان گردیده است. همچنین با نگرش به مواد قانون مجازات اسلامی ۱۳۶۱ و ۱۳۷۰ تعریف مشخصی از سقط جنین یا سقط حمل ملاحظه نمی‌شود و قانون‌گذار به پیروی از منابع فقهی که منشأ تدوین این قوانین می‌باشد، مستقیماً به ذکر مقدار دیه و انواع حالات سقط جنین پرداخته است.

۱. معین، محمد، فرهنگ فارسی، انتشارات امیرکبیر، تهران، ج ۲، ص ۳۰.

۲. همان، ص ۵۴۵.

۳. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، ج ۸، ص ۶۲ و ۱۲۰.

۴. گودرزی، فرامرز، مقدمه‌ای بر پزشکی قانونی، ص ۳۳۲.

۵. ابن منظور، محمد بن مکرم، (۱۴۱۴ ق)، لسان العرب، بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع- دار صادر، ص ۲۱۵، ج ۳.

۱-۱-۳ جنین در لغت

هر چیز پوشیده، موجودی که هنوز در رحم مادر به رشد خود ادامه می دهد^۱. آنچه در شکم مادرش پنهان است. اگر زنده خارج شود و لد (فرزند) است و اگر مرده خارج گردد سقط می باشد (جنین) مبدأ جنین ابتدای آبستنی و منتهای آن لحظه ماقبل ولادت است^۲. هر چیز پوشیده، مستور، موجودی که پس از لقاح تخمک بوسیله اسپرماتوزوئید و پس از تقسیمات اولی سلول تخم حاصل می شود ولی هنوز دوران رشد خود را در داخل پوسته تخمک یا رحم مادر (یا کیسه جنینی در گیاهان) می گذراند^۳. جنین کلمه ای عربی بوده بر وزن فعیل که به معنای مفعولی است، مثل مجنون و مانند جریح به معنای مقتول و در لغت در معانی مختلفی به کار می رود از جمله: پوشیده از هر چیز، قبر، گور، مرده در گور و بچه در شکم مادر اطلاق می شود^۴. جنین از ریشه اجتنان است، به معنی پوشش و اختفاء و از همین معنی است جن، زیرا که از ما پوشیده هستند و کودک در شکم مادر را خواه پسر باشد خواه دختر، جنین می گویند. و همچنین به معنی «الولد مادام فی الرحم» و نطفه رشد کرده آمده^۵. جنین در لغت عبارت از: «هر چیز پوشیده و مستور» می باشد و به نطفه تا زمانی که در شکم مادر است و به بچه ای که زهدان مادر آن را پوشانیده است و از دیده پنهان است اطلاق می شود و به همین دلیل است که در بعضی از کتب فقهی از جنین به تعبیر «جن فی الرحم» نام برده است^۶. در فرهنگ لغت عمید واژه «جنین» به معنی هر چیز پوشیده و مستور تا زمانی که در شکم مادر است و زاییده نشده، آمده که جمع آن اجنه است.

۱-۲ معیوب در لغت

عیب: نقص. آنچه از خلقت و وضع اصلی کم یا زیاد است^۷. «فَارَدْنَا نَأْعِيبَهَا»^۸ ناتمام، ناکامل، کسی که در خلقتش نقصانی باشد، ناقص اعضا، ناقص اندام^۹. دارای عیب، عیب ناک، دارای عیب و نقص شدن. آنچه برای کامل شدن یک یا چند چیز دیگر لازم دارد، دارای نقص یا عیب، دارای رشد یا تکامل اندک،

۱. معین، محمد، فرهنگ فارسی، ج ۲، ص ۳۵۴.
۲. حسینی، سید محمد، فرهنگ لغات و اصطلاحات فقهی، ص ۱۶۹.
۳. معین، محمد، فرهنگ فارسی، ج ۱، ص ۱۲۴۷.
۴. خلیل جر، فرهنگ لاروس (عربی- فارسی)، ترجمه سید حمید طبیبیان، ج ۱، ص ۷۷۲.
۵. الیاس انطون، الیاس، القاموس العصری (فرهنگ نوین عربی، فارسی)، ترجمه سید مصطفی طباطبایی، ص ۵۱.
۶. رزم ساز، بابک، بررسی فقهی حقوقی سقط جنین، ص ۲۹.
۷. قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۷، دارالکتب الإسلامیة، تهران - ایران، ج ۶، ۱۴۱۲ ه. ق.
۸. کھف، آیه (۷۹).
۹. معین، محمد، فرهنگ فارسی، ج ۴، ص ۴۵۹۸.

جنین در ماههای اولیه از نظر تکاملی ناقص است، آنچه یا آنکه به کمال نرسیده است. دارای نقص عضو مادرزادی.

۳-۱ سقط جنین در لغت

معنای لغوی سقط جنین متفاوت از سایر معانی در مورد سقط جنین است. معنای لغوی به اصل و ریشه کلمه می پردازد و به عبارتی اصطلاح لغوی سقط جنین، اعم و کلی تر از سایر تعاریف است، سقط کردن به معنی بچه نارس و مرده افکندن را سقط جنین می گویند^۱.

سقط جنین به معنای افتادن جنین و اسقاط جنین به معنای انداختن جنین از شکم مادر قبل از تمام شدن دوره طبیعی بارداری است^۲.

سقط جنین به اخراج قبل از موعد جنین که قابل زیستن نباشد، اطلاق می گردد^۳.

سقط جنین در معنای عام لغوی در فرانسه به اخراج جنین در اثر پیشامد غیر عمدی یا در نتیجه عیب مزاجی و نقص تکامل، یا به وسایل جنایی گفته می شود^۴.

سقط جنین در معنای لغوی به بچه انداختن یا بچه افکندن پیش از زمان یا بچه ناتمام از شکم افتاده اطلاق می شود، بنابراین خروج بچه را پیش از موعد مقرر و ناقص و ناتمام بودن آن را سقط جنین گویند^۵.

در زبان عربی از سقط جنین با عناوین «اجهاض» «اسقاط» «القاء» «طرح» «املاص» نام می برند و معادل انگلیسی آن (abortion) می باشد^۶ و تقریباً معانی مشابه معانی فارسی را اراده می کنند^۷. جز آن که در زبان عربی، به ویژه در اصطلاحات متاخر به حسب سن جنین تفاوتی در نام گذاری مشاهده می شود. به این معنا که کلمه «اجهاض» بر خروج جنین قبل از ماه چهارم و کلمه «اسقاط» بر افکندن جنین میان ماه چهارم و هفتم اطلاق می شود. لذا کلمه اجهاض بر سقط جنین خودبه خودی و کلمه اسقاط بر سقط جنین به واسطه شخص دیگر اطلاق می شود^۸.

سقط جنین که معادل آن در عربی اجهاض، اسقاط و املاص می باشد عبارت است از خاتمه دادن به دوران حاملگی، خواه از طریق سلب حیات از جنین در حالی که در رحم مادر بوده است خواه از طریق اخراج آن قبل از موعد طبیعی به نحوی که قابل زیستن نباشد^۹.

سقط جنین عبارت است از انجام هرگونه عمل مجرمانه عمدی و غیر عمدی بر روی زن حامل،

۱. عمید، حسن، فرهنگ عمید، صص ۳۶۳-۶۱۰.

۲. گودرزی، فرامرز، مقدمه ای بر پزشکی قانونی، ص ۳۳۲.

۳. پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی، ج ۱، ص ۴۰۵.

۴. همان، ج ۱، ص ۱۳.

۵. لغتنامه دهخدا، ج ۸، ص ۱۲۰۶۲، ذیل ماده «سقط» و «سقط کردن».

۶. جمال عبدالناصر، الموسوعه الفقهيه، ج ۲، ص ۵۶.

۷. فیومی، احمد بن محمد، المصباح المنیر، ص ۱۱۳.

۸. العجم الوسیط، ج ۱، ذیل ماده «سقط» و «جنین».

۹. آبروش، هیرو، سقط درمانی در حقوق کیفری پزشکی، ص ۱۴.

مشروط بر اینکه موجب متوقف ماندن دوران تکامل و مراحل حیات جنینی شود و یا به سلب حیات از حمله که قابل زیستن است منجر گردد^۱.

۴-۱ معنای لغوی جنین از دیدگاه پزشکی

روند شکل گیری سلول های جنسی در بدن و جفت شدن آن با سلول های جنسی دیگر و تشکیل عمل لقاح بین آنها، باعث به وجود آمدن توده ای خونی متشکل از سلول هایی می گردد که در علوم پزشکی جنین خوانده می شود. زمانی که مادر باردار می شود تعدادی از جنین های در حال رشد را در بدن خود دارد که در روند بارور شدن تنها یکی از اینها رشد یافته، تقسیم شده و سرانجام یک جنین و انسان کامل را به وجود می آورد. در پزشکی جنین انسان را از زمان بارور شدن تا هفته هشتم حاملگی به نام «رویان» و از هفته هشتم تا زمان زایمان «جنین» می نامند^۲.

۵-۱ سقط جنین در حقوق جزا

قوانین و سیاست های اجرایی مربوط به سقط جنین، محصول تأثیر متقابل و پیچیده اوضاع اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی کشورهای مختلف است از این رو کشورهای جهان هر کدام به گونه ای درباره آن به بحث پرداخته و مقررات و قوانین خاصی برای خود در نظر گرفته اند^۳. در حقوق موضوعه سقط جنین تعریف نشده است و در مواد قانونی تنها مجازات آن ذکر شده حقوق دانان هم در این مورد اتفاق نظر ندارند. برخی از حقوق دانان سقط جنین را چنین تعریف نموده اند. «سقط جنین یا سقط حمل عبارت است از اخراج عمدی قبل از موعد جنین به نحوی که زنده یا قابل زیستن نباشد و یا منقطع ساختن دوران طبیعی بارداری»^۴.

۶-۱ تعریف سقط جنین از دیدگاه پزشکی

از نظر پزشکی، سقط جنین به بیرون شدن حاصل باروری از رحم، در حالی که موجود تکوین یافته قادر به زندگی در خارج از رحم نباشد، یا به اخراج قبل از موعد جنین غیر قابل زیستن اطلاق می شود بدین ترتیب در دوره های اول و دوم رشد و در قسمتی از زمان از آغاز دوره دوم رشد، سقط جنین از نظر پزشکی قابل تحقق است^۵. در اصطلاح پزشکی سقط جنین اخراج عمدی یا مصنوعی یا خروج خود به خود بار حمل قبل از موعد

۱. صالح ولیدی، محمد، بررسی احکام سقط جنین یا سقط حمل، ص ۳.
۲. آبروش، هیرو، سقط درمانی در حقوق کیفری پزشکی، ص ۱۵.
۳. طلعتی، محمد هادی، رشد جمعیت تنظیم خانواده و سقط جنین، ص ۳۴۲.
۴. گلدوزیان، ناصر، حقوق جزای اختصاصی، ص ۱۹۶.
۵. آبروش، هیرو، سقط درمانی در حقوق کیفری پزشکی، ص ۲۰.

طبیعی می باشد^۱.

قطع خودبه خودی یا عمدی حاملگی از اولین روز قاعدگی تا هفته بیستم^۲.

۷-۱ جنین معیوب

به تغییراتی که در داخل رحم مادر، تحت تأثیر بعضی عوامل در جنین ایجاد می شود و به نحوی از تکامل فیزیکی او جلوگیری نموده یا آن را مختل می سازد ناهنجاری های جنینی گفته می شود. که این ناهنجاریها علل متعددی دارند و بسیاری از جنین هایی که دچار چنین عوارضی می شوند پیش از هفته دوازدهم بارداری خودبه خود سقط می شوند. امروزه با شیوه های آزمایشگاهی و سونوگرافی، امکان تشخیص اینگونه ناهنجاریها وجود دارد. با آگاهی یافتن زن و شوهر از احتمال و یا علم به بروز چنین ناهنجاری ها که پس از تولد فرزندشان به وجود می آید در درجه اول، ناراحتی های روحی در مادر ایجاد شده سپس گاه مشکلات خانوادگی خاصی را نیز پدید می آورد، به گونه ای که مادر و یا زن و شوهر هر دو خواهان پایان دادن به حاملگی می شوند. گاهی نیز بیماریهایی که جنین به آن دچار می شود کشنده است که علاوه بر این که جنین پس از تولد از بین می رود ممکن است ناقل آن بیماری و اشاعه آن در میان دیگر افراد باشد. از جمله این بیماریها که امروزه بحث زیادی نیز درباره آن صورت می گیرد بیماری ایدز است. امروزه در برخی کشورها اقدام به سقط جنین را در اینگونه ناهنجاری ها و بیماری های خطرناک یا کشنده، به دلایل مختلف خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی و حتی اخلاقی (تحت عنوان رحم و شفقت بر جنین) اجازه می دهند. این مسئله که از جمله مسائل نوپیدای فقه به شمار می آید، دیدگاههای فقهی موافق و مخالفی را به خود معطوف داشته است. در اینگونه موارد در فقه اهل سنت دو نظر مطرح است^۳.

۸-۱ جواز سقط جنین ناقص الخلقه یا دارای نقایص ژنتیکی و وراثتی خطرناک:

سقط جنین از دیدگاه این گروه، در صورتی جایز است که شرایط ذیل تحقق یابد:

(الف) اینگونه عیوب و یا نقایص در زمره بیماری هایی باشد که امید سلامت و بهبود آن داده نمی شود.
(ب) موجب انتقال نقص یا بیماری وراثتی به دیگران شود، در این مورد برخی میزان را نقص شدید قرار داده اند.

(ج) عده ای یا حداقل دو تن از پزشکان متخصص، این بیماری یا ناهنجاری را تأیید کنند.

(د) اقدام به سقط، پیش از چهار ماه باشد^۴.

در موردی که اقدام به سقط جنین بخواهد پس از چهار ماه صورت بگیرد، این کار به هیچ وجه جایز نیست هر چند بنابر تشخیص پزشکی، جنین ناقص الخلقه باشد و یا به بیماری کشنده ای مانند ایدز دچار

۱. گودرزی، فرامرز، پزشکی قانونی، ج ۲، ص ۵۹۳.

۲. طلعتی، محمدهادی، رشد جمعیت تنظیم خانواده و سقط جنین آرا و مبانی فقهی - حقوقی، ص ۲۷۲.

۳. همان، ص ۳۰۱.

۴. محمد علی بار، الایز و مشاکله الاجتماعیه والفقیه، ص ۶۷، عبدالفتاح محمود ادريس، همان، ص ۲۷۵ و محمد سعید رمضان البوطی، مساله تحدید النسل وقایه و علاجاً، ص ۹۲.

شده باشد. البته اگر گروهی از پزشکان موثق و متخصص تشخیص دهند که بقای بارداری، خطر جدی برای جان مادر دارد در این صورت سقط جنین، به دلیل دفع نمودن ضرر بزرگ تر جایز است. چه جنین ناقص باشد چه نباشد. روشن است که در این صورت عنوان مجوز برای سقط جنین حفظ جان مادر است نه ناقص الخلقه بودن جنین^۱.

نتیجه آن که: اگر جنین ناقص باشد یا دچار بیماری کشنده ای نظیر ایدز شده باشد و جان مادر در خطر نباشد و از چهار ماه گذشته باشد سقط آن به هیچ وجه جایز نیست. این نظر با ذکر پاره ای قیود دیگر، به تأیید «المجمع الفقہی لرابطه العالم الاسلامی» رسیده است. فتوای مجمع مزبور بدین قرار است: در پیش از ۱۲۰ روز از بارداری در صورتی که به واسطه اظهار نظر گروه پزشکان متخصص و موثق و طبق بررسی های فنی، با استفاده از وسایل و دستگاههای تشخیص معلوم شود که جنین دچار نقص شدید و غیرقابل درمان است و در صورت بقای آن و به دنیا آمدنش، زندگی او با رنج و سختی زیاد هم برای خودش و هم برای خانواده اش، همراه است در این صورت سقط جنین با رضایت پدر و مادر و تمایل بدین کار، جایز است^۲.

۹-۱ عدم جواز سقط جنین ناقص الخلقه یا دارای نقایص ژنتیکی و وراثتی خطرناک:

ممکن است بگوییم تنها عنوانی که می توان در اینجا برای جواز سقط جنین پیدا کرد «ضرورت» است، لکن عناصر و ارکان آن در اینجا محقق نیست بنابراین سقط جنین جایز نیست. زیرا از ارکان ضرورت شرعی آن است که نتایج پیش بینی شده نتایج یقینی باشد یا ظن غالب به آن نتایج به واسطه دلایل علمی وجود داشته باشد و حال آنکه دانش پزشکی، وقوع چنین امری را به صورت احتمالی، تشخیص و به پرهیز از آن دستور می دهند و در صورت تشخیص یقینی نیز درجه، نقص را به طور کامل تشخیص نمی دهند بنابراین از آنجا که هر نوع نقص عضوی دلیل جواز سقط نمی شود نمی توان گفت که به مجرد تشخیص نقص و ناهنجاری جنین می توان آن را ساقط کرد. در بسیاری از بیمارهای جنین اولاً: ادامه حیات با آنها ممکن است، ثانیاً: امکان درمان آن ها وجود دارد، ثالثاً: ضرورت شرعی به صورتی که در سقط درمانی به منظور حفظ جان مادر حاصل می شود در اینجا پیش نمی آید^۳.

۱۰-۱ تاریخچه سقط جنین

سقط جنین از گذشته های دور در میان انسانها و جوامع مختلف بشری رواج داشته و در عصر حاضر نیز یکی از معضلات بسیاری از کشورها محسوب می شود. انگیزه های طبی مانند: سن کم مادر، بیماری ها و ضعف مزاجی وی انگیزه های مادی و اقتصادی، انگیزه های اجتماعی و غیره که در گذشته وجود

۱. طلعتی، محمد هادی، رشد جمعیت و تنظیم خانواده و سقط جنین، ص ۳۰۳.

۲. المجمع الفقہی لرابطه العالم الاسلامی، ص ۶۸.

۳. طلعتی، محمد هادی، رشد جمعیت و تنظیم خانواده و سقط جنین، ص ۳۰۷.